

AZ OROSZ SIRATÓ ÉNEKEK LÍRAI JELLEGE

Ha jól értettem a konferenciánk szervezőinek elgondolását, a lelkiség fogalma a különböző társadalmi csoportok, felekezetek sajátos vallásos szellemiségét jelenti. A témám – az orosz temetési rítusokat kísérő siratók és az oroszoknál szokásos családi összejöveteleken előadott megemlékező énekek. A temetést követő 9., 40. napon és egy év elmúltával a család, rokonok és jó szomszédok részvételével sajátos gyásztört ülnek meg a halott megemlékezésére. Számomra, az elhunytól való megemlékezés nemcsak a családban megőrzött rokoni kapcsolatok szorosságát és melegségét tükrözi, fényt vet ezzel a társadalomban uralkodó emberi kapcsolatokra és szellemi értékekre. Az énekeken le lehet mérni az emberek vallási hitének hőfokát is. Egy ember halála mindig társadalmi esemény volt. Georgij Fedotov az orosz vallásos folklór kutatója sajátos népi „teológiai intuíciót” látott meg benne. „A népi teológia poetikai (költői) válaszokat adott a keresztény teológia alapkategóriáira, antropológiára, ekkleziológiára, eszkatológiára.”¹ A népi hitben az Isten teremtette világ Krisztus megtestesülésében másodszorra is felemelkedik a Megistenítés felső fokára. Ezáltal megszenteltek lettek a keresztény kozmosz egyes elemei is, mert különös kapcsolatok kötik össze azokat Krisztus és Szent Anyja földi életével. Ez a kapcsolat új hierarchikus rendbe sorolja be a világegyetem elemeit.²

Az az alapvető keresztény hittétel, hogy Isten saját arculatára teremtette az embert, átformálta az embernek saját magáról való elképzelését, új felelősségérzést ébresztett fel benne az Isten, más emberek, a világ felé. A keresztény tan nem fogadott el más korabeli erkölcsi tanításokat. Így a sztoikusok tanítását sem az ember magányáról, vagy az öngyilkossághoz való jogáról, ha az ember nem akarja tovább bonyolítani a körülötte kialakult fonák helyzetet.

Krisztus tanítása még magasabbra helyezte az emberi méltóság mércéjét, az embertársakkal kialakítandó kapcsolatot. Jézus ezzel a gondolattal kezdi a Hegyi beszédet: „Én pedig azt mondom nektek, hogy mindaz, aki haragszik az ő atyjafiára ok nélkül, méltó az ítéletre, aki pedig azt mondja: Raka, méltó a főtörvényszékre, aki pedig azt mondja: Bolond, méltó a gyehenna tüzére. Azért, ha a te ajándéodat az oltárra viszed és ott megemlékezel arról, hogy a te atyafiadnak valami panaszja van ellened, hagyd ott az oltár előtt a te ajándéodat és menj el, előbb békélj a te atyádfiával, és ezután eljövén, vidd fel a te ajándéodat.” (Máté 5, 22-23).

E szavak az antik világ válsága idején hangzottak el, amikor az emberek jelentős része rabszolga volt, és életük kioltásáért nem járt büntetés.

A népi kereszténység témájához szorosán kapcsolódik a kereszténység változó arculata a különböző népeknél. Az időszámításunk elején Palesztina, Szíria keresztény központjaiból futótűzként terjedt el a keresztény hit Egyiptomba, Rómába, Görögországba, Bizáncba, Örményországba, a Fekete tenger északi partjain és

¹ FEDOTOV 1991. 117.

² FEDOTOV 1991. 67-68.

Krím félszigeten letelepedett keleti gótokhoz is. Minden nép keresztény kultúrája valamivel, akárcsak árnyalatokban is, észrevehetően gazdagítja a keresztény építészetet, festészetet, szobrászatot, zenét, költészetet.³

A családi gyásnapok kapcsolódnak az egyházi ünnepekhez és szertartásokhoz. Eerre vonatkozóan értékes anyagot találtam Magyarországon élő görög keleti hívek szokásaiban a „Görög katolikus ünnepek szokásvilága” monográfiában. „Gazdagságában, bőségében a görög katolikus kalendárium megelőzi a legtöbb magyarországi felekezet ünnepi szokásrendjét”, írja a szerző.⁴ Itt az egyházi ünnepekben eredeti módon ötvöződnek a keleti bizánci és a katolikus egyházak ünnepi szokásai. Ezt látjuk a Szentesti vacsorának a szlávoktól örökölt rítusaiban, valamint a Vízkereszt ünnepének szertartásaiban, a katolikus egyháztól örökölt éjféli mise és a szent sír felállításának templomi szokásában.⁵ Az orosz pravoszláv egyháznál Halottak napja a Húsvét utáni Tamás hétre esik („Rogyiteljszkaja negyelja” - a „Szülők hete”). A magyar görög katolikus hívek betartják a katolikusoknál szokásos „Halottak szombatját” a Húsvétot megelőző böjt idején és a keleti keresztény egyháznál szokásos „Halottak Húsvétját”.⁶

A temetésen elhangzó orosz siratókat családtagok, vagy a faluban ismert sirató asszonyok adtak elő. Azok tolmácsolják „a család bánatát, az elárvult gyerekek gondjait, gondolatait, átélnek a szívszorító fájdalomukat. Minél gazdagabb a sirató eszköztára, az epikai ősi fordulatai, annál jobban fejezi ki gondolataikat, érzelmeiket, az eleven természeti képekben, annál hatásosabb, enyhítőbb, harmonikusabb a sirató éneke, annál nagyobb a hatása és tekintélye az emberek szemében.”⁷

A sirató énekek lejegyzése nehéz dolog, mert a sirató recitálása közben az asszonyok sírnak, és sírnak a jelenlévők is. Az ének mindig egy konkrét alkalomra készült, egyedi improvizáció volt, így az ismétlésüknél elveszne az eredeti ének hangulata és vele együtt a képi világának egy-egy része is.

Idézhetjük az édesanyját sirató asszony recitálását (nyers fordításban), ahol véget nem érő narrációban tudja csak elmondani a határtalan szeretetét és fájdalmát. Mintha a lány szavai kapcsolatot jelentenének az édesanyjával és a helyettük beálló csend elszakítaná őt az édesanyjától.

„Te, tápláló édes anyukám,
Hová öltöztél fel ilyen szépen?
Minek hagytál el minket?
Minek haragudtál miránk?
Lehanyatlottál a lóca hosszán,
Fehér temető lepellet betakaródtál.
Nem magad készültél el,
A jó emberek készítettek fel
Az örökön – örök temetésre.”

³ *Mélységek könyve. Orosz vallásos népménekek.* Szóhagyomány- sorozat. L'Harmattan kiadó, Budapest 2007.

⁴ BARTHA 1999, 19.

⁵ BARTHA 40-42, 66-67, 68.

⁶ BARTHA 83, 129.

⁷ BARSZOV 1872, 2-3.

Annál döbbenetesebb a halál birodalmának a képe:

„Nedves fenyőligetekbe, sötét erdőkbe,
Nagyon nagy erődbe,
Erősbe és mélybe,

Már nem lesz neked se kijárásod, sem kihozásod,
Már nem lesz tőled semmi híradásod,
Sem híradásod, semmi írásod...”⁸

Az elválás motívuma szerepel „a kiüresedett ház”, „az elhomályosódott ablakok” képeiben is. Gyakran találkozunk a nagy fájdalmat kifejező viharleírásokkal, amit segítségül hívnak, hogy visszaszerezzék az eltávozott szeretteiket.

„Jöjjetek rettenetes felhők,
Félelmetesek és hirtelenek,
Erős viharos szelekkel,
Kegyetlen mennydörgésekkel,
Sűrűnél – sűrűbb esővel.
Hasadj meg, te nedves anyaföld,
Nyíljál ki te koporsó deszka,
Lebbenj szét vászonlepel,
Ébredjél fel, édesanya.

Szálljon ránk a drága áldásod,
Hogy a szelek minket el ne fújjanak,
Sűrű esők ne ostromozzanak,
A fényes nap minket ne égessen...”⁹

Vlagyimir Propp fontosnak tartotta megjegyezni, hogy a sirató énekek metrikai felépítése különbözik a másfajta lírai népénekektől. A régi ránk maradt, klasszikusnak mondott sirató énekeket trocheusi versmértékben recitálták, a sor végét daktilussal zárták le. A siratókat hosszú sorokba szerkesztették: egy verssor négytől hétig terjedő verslábnyi volt. A siratók a rituális költészethez tartoznak, eredetük a pogány időkbe nyúlik vissza. Falun nemcsak halálesetkor lehetett siratókat hallani, de tűzvész idején is, katonai sorozáson, vagy egy betegnek városi kórházba való elszállítása közben.¹⁰ V. Propp úgy tartja, hogy a sirató énekek közbülső helyet foglalnak a rituális epikai és lírai énekek között, felsorolja a poetikai ismérveit, a mindenkori improvizációs jellegét, egy konkrét alkalomhoz való kötődését. Ezért két egyforma siratóének nem is létezik.

Az orosz kutatók között az a vélemény alakult ki, hogy a folklór különböző alkotásait a műfajuk megállapításával érdemes elemezni. Az orosz „zsanr” szó etimológiája a latin „genusra” vezethető vissza és a német „Gattungnak” felel meg. A használata viszont szűkebb értelemben történik és megfelel a német „Art” fogalomnak.¹¹ Az egy műfaj keretein belül megjelenő alkotásoknak „közös poéti-

⁸ NEZERENKO 1980. 131–175.

⁹ NEZERENKO 155 p.

¹⁰ PROPP 1976. 67–69.

¹¹ PROPP 1976. 35.

kai rendszere” van, ami nemcsak „a fabulát (az előadott story-t), hanem a művészi elgondolását, az emocionális világát is kifejezi.”¹²

A családi összejöveteleken az elhunyttról előadott énekek más jellegűek, mint a temetésen elhangzó siratók. A bennük előforduló motívumok között találkozunk a Bibliából ismert hősökkel, az apokrifekből származó történetekkel, az ismert szentek életére való utalásokkal, balladai konfliktusokkal. Hosszú történetük során a balladák kidolgozták a mitológiai hősök és konfliktusaik megjelenési módját, akik sorsa az élet–halál dilemmájából indul ki. Későbbi századokban viszont megjelenik a balladákban az egyén és a társadalom közti egyre bonyolultabbá váló kapcsolat és konfliktus.¹³

A 20. század végén feljegyzett siratókban és a megemlékező énekekben a balladai motívumoknak azért is van helye, mert az énekek hangsúlyosan foglalkoznak egy végérvényesen befejeződött emberi sorssal, és a gyászolóknak saját további sorsukról megfogalmazott gondolataival.

A népi líra változásáról sokat írtak már a folklórkutatók. A 20. század elején a fiatalok körében elterjedtek azok a rövid, négy soros dalocskák, amiket a társalgás szellemében vagy akár a perlekedő dialógusokban adtak elő. A híres „csasztyuskák” formájukban meg tudták őrizni „emocionális gazdagságukat, a lírai hangvéltet, és a jellem ábrázolásának pontosságát.”¹⁴

A világ folklórtudományát megalapozó munkák már a 18. század végén és a 19. század idején születtek. Wilhelm von Humboldt tanulmányozta a különböző népek sajátos gondolkodásának a nyelvében való megnyilvánulását, amikor ugyanannak a tárgynak megjelölése a különböző népek nyelvében más–más formát öltött.¹⁵ Szerinte „a nyelv és a nemzet összehasonlítása közben, noha szükséges mindenek előtt megállapítani a közös szellemi irányultságukat, figyelmünket okvetlenül más jellemzőikre kell fordítani, a hanghoz való viszonyra, annak a gondolattal történő számtalan egybehangzására és finom érzékeny megkülönböztetésére, arra a készségre, hogy a vele való finom egyetértésben a gondolat megkaphassa a legkülönbözőbb formákat, amiket a szellem sose talált volna ki, ha kívülről, absztrakt osztályozás útján mozog, mivel ezek a formák éppen az érzéki anyag mélyében keletkeznek... Közvetlenül a nyelv legbensőbb természetéhez kapcsolódva, kifejti a szükségszerű hatását az összes részeire, minden oldalról megkövetelten általa. Csak két pontot szeretnék felidézni, melyekkel a kapcsolata leginkább világos: a nyelv ritmikus vonásait és a nyelvtani formákat.”¹⁶

Humboldt észrevétele a hang szerepéről a gondolatnak és általában a nyelvi formáknak alakulásában, melyek a nemzeti nyelvek „érzéki anyaga mélyében”

¹² PROPP 36.

¹³ KRIZA 1991. 19.

¹⁴ ASZTAJEVA 1975. 142.

¹⁵ HUMBOLDT 1906.

¹⁶ HUMBOLDT 1906. 118–119. („Über die Buchstabenschrift und ihren Zusammenhang mit den Sprachen”)

A tudós vagy 20 nyelven beszélt és írt: francia, angol, olasz, spanyol, baszk, latin, görög, provancal, magyar, cseh, litván, nyelven, több éven át tanulmányozta Amerika déli és északi őslakók nyelveit, kopt, ősi egyiptomi, kínai, japán, szanszkrit nyelveket. 1827 óta ismerkedett Indonézia és Polinézia lakóinak nyelvével. HUMBOLDT 1906.

zajlanak, nagyon mélyrehatóan bizonyult. Egy orosz fonetikus észrevette az orosz versben kialakult euphóniát: a hangok által kiváltott hatást az ember érzelmeire. Szerinte, az orosz „A, O, JE (az európai E hang)” hangok a szövegben „kompakt jellegűeknek” mutatkoznak. Viszont az „U, I hangok” „diffúz – jellegűek”. Éneken, versben ezek „nagyon határozott szinesztétikai reakciót váltanak ki: a diffúz jelleg labilitással és hiányossággal társul, ugyanakkor a kompakt jellegű sor a stabilitás és a teljesség érzését váltja ki”.¹⁷

A 20. század 70–80-as éveiben a szemiotika különböző irányzatai elemezni kezdték a szépirodalmi szövegeket is. Szmirnov Igor véleménye szerint „a művészi szöveg nembeli jellemzője a narráció létrehozásának *recurrens* jellege”. A „visszatérő beszéd, az ismétlés viszont különbözőképpen építi fel a szöveget lírában és prózában”.¹⁸ Szerinte a költészetben a szintek közti *recurrencia* uralkodik – a kifejezési, a nyelvtani manifesztáció valamint a tartalom szintje között. De még a nyelvtani szinten belül is a korrelációk a különböző mértékű egységek között történnek: a morféimák, a szóformák és a szintagmák között. „A természetes nyelvben a nyelvtani állítás (manifesztáció – Szmirnov I.) és a kifejezési szint között egyoldalú függőség van: a morfológiai – szintaktikai struktúrák deformálják a fonológiai – prosódiai struktúrákat.”¹⁹

Az éneken fontos pozíciót foglaló szó morféimája indítja el a válogatást és láncot alakít ki a vele hangzásban rokon morféimákkal, akkor is, ha azok nem rokon, hanem quasi-morfémák. Egy népi éneken, ha boldogtalan szerelemről van szó, megjelenik a száradás - hervadás motívuma. Például: *cvELi ALy* , *stAli vjALy*, ennek a tartalma: virágoztak pirosan, hervadtak lettek, ahol a központi szónak morféimája „AL” („alyj” vagyis – piros) quasi-morfémákkal köt láncolatot és bemutat egy folyamatot. A népdalban a szöveg és a dallam szerves egységben van. Az orosz népéneknek dallamvilágának jól ismert kutatója az orosz éneken tapasztalható „poli-mozgásról” beszél, „a szerteinduló mozgások csomópontjairól”. „A folklór duplán bonyolult szituációt őriz, mert benne van mind a két kontrasztív fenomen: az ismétlő készség és a megismételhetetlenség.”²⁰ A népdalban a kislányt gyakran „malina”, „kalina”, „rjabina” (málna, kányafa, berkenye) virágzó fákkal, bokrokkal hasonlítják össze. A 19. század végén egy nagy ukrán nyelvész, folklórkutató, elméleti poetika híres művelője vitába szállt „a naiv folklórt” nem kellően értékelő irodalmárokkal. A fenti objektumokat felsoroló sorban Potebnya Alekszandr nem a logikai törvényt megsértő énekeseket látott, akik nem ismernék meg a különbséget a tárgyak között. Itt másról van szó: „egy felsőbb szintű fogalomnak vagy általánosításnak, nem ritkán az idealizálásnak a módja, abban az értelemben, hogy az ilyen tárgy valószínűtlenül csodálatosan szép lesz.”²¹

Most térünk vissza a sirató és az elhunytól szóló megemlékező énekekhez. Az itt elemzett temetés utáni rituális énekeket a „Zsivaja sztarina” (Élő múlt) c. lapban találtam. A folyóirat az 1919-ben történt betiltása után most újra megjelent

¹⁷ TARANOVSKIJ 1970. 883–884.

¹⁸ SZMIRNOV 261.

¹⁹ SZMIRNOV 263.

²⁰ ZEMCOVSKIJ 1983. 21, 22.

²¹ POTEBNYA 1968. 418.

az előző század 90-es éveiben. Az énekek gyűjtése is viszonylag friss volt, ami az élő folklór hagyományáról tanúskodott. Az orosz eposz gyűjtésével és elemzésével foglalkozó Novikov Jurij a Vilniusi Egyetem diákjaival együtt járta be az 1880-as években Litvániában az orosz őslakosok által lakott falvakat. Oroszországban a 16-17. században a pravoszláv egyházban végrehajtott reformok következtében a heves viták, harcok lángoltak fel. A reformot és új szertartásokat elutasító hívek Szibériába, Litvániába, Moldáviába menekültek. (Ugyanebben az időben a vallási háborúk miatt menekültek Németországból Ukrajnába és az orosz Volga vidékre német református hívek.)

Az elhunytól szóló énekek más jellegűek, mint a temetést kísérő siratók. Az egybegyűltek közös étkezésen vesznek részt, gondolnak az elhunyt megpecsételődött sorsára, és saját megváltozott helyzetükre is. Énekeikben ugyanúgy, mint más lírai dalokban vannak leírások, elbeszélő részek, de lényege, hogy kifejezi az énekes érzelmeit, az egybegyűltek között uralkodó hangulatot. Az énekesek bőven merítenek más lírai énekekből, a balladák tragikus eseményeiből, a Bibliai hősök történeteiből. Ilyen például a két Lázár testvér története vagy a Szép József panasza az édesanyja sírjánál, amikor az énekes József hosszú életének sok epizódjából éppen ezt a lírai történetet választja ki. Novikov Jurij megjegyzi, hogy „a vallásos énekek már régi idők óta kezdve fontos helyet foglaltak a litván óhitű orosz őslakosok szellemi kultúrájában. Náluk egészen a századunk közepéig (a 20. század – K.E.) érvényes volt a tilalom, hogy világi énekeket énekeljenek a böjt idején, ekkor csak vallásos tartalmú énekeket szabad volt énekelni... Ezek alapján véve, epikai és lírai-epikus énekek voltak, amelyeknek eredete a keresztény apokrifekben kereshető.”²²

A gyűjtésből egy éneket választottam ki, mely nyersfordításban így hangzik:

„Énekelj, énekelj, kis pacsirta,
Kezdd az éneket a felolvadt mezőn.²³
Az emberek élnek, mint virágok virulnak,
Én, a fiatal, fonnyadozok, mint a fű.
Bármerre járok, bajba kerülök,
Akitől tanácsot kérek, abban nincs igazság.
Bajomban elhagyom a világot, kolostorba megyek.
Fölépíték ott új cellát,
Új cellát, háromablakosat.
Az első ablakom – a kék tengerre néz,
A második ablak – az én zöld kertemre,
A harmadik ablak – az Isten templomára.
A kék tengeren hajók úsznak,
A zöld kertemben csalogányok dalolnak.
Isten templomában papok énekelnek,
Istenhez imádkoznak, mélyen meghajolnak.”

²² NOVIKOV 1994 (3) 35.

²³ Kora tavaszi időről van szó, amikor nem az egész mezőn elolvadt már a hó, csak egy kis darabon, ahol kilátszik már a fekete földdarab, ezt a tavaszi „hírnököt” becézó néven nevezi az énekes.

Novikov feljegyzése alapján: ezt az éneket egy parasztasszony énekelte el, aki jól ismeri az írás-olvasást”.²⁴ Ugyanakkor a sok lírai dalt is tud, mert az egyikőtől vette az énekének a két kezdő sorát, egy másiktól – a következő két sort, ismét máshonnan – a harmadik szólás, aforizmaszerű kétsorost. A kolostorba vonulás motívuma újszerű, mert nem a világtól való elzárkózását eredményezte a hősnőnek, hanem az élet több területének panorámaszerű bemutatását és – talán – a realitás fölé való emelkedését, egyfajta átszellemülését. Ezzel az ének, a lírai énekre általában jellemző „térbeli elrendezettséget” kapott.²⁵

Egy másik folklór közlése 1994-ben történt a „Zsivaja sztarina” c. folyóiratban, ahol Reznicsenko Jelena a Szmolenszk környéki falvakban összegyűjtött énekeket tette közzé. Az énekek gyűjtését a Gnyeszin testvérekről elnevezett zenepedagógiai Főiskola tanárai és diákjai a 90-es években végezték el. A tanárnő kiemeli a halál után 40. napon és egy év elteltével elhangzó énekeket, amikor egyes falvakban virrasztottak is.²⁶ A kutatónő három csoportba sorolja be az énekeket: az első csoport az Ó és az Új testamentumban szereplő hősöket és motívumokat tartalmazó énekek, a másodikba – az ún. bűnbánó énekek, melyek hősei megbánják az életük alakulásához hozzájárult bűneiket. Itt dominálnak a Lélek és a Test elválásáról szóló énekek. A harmadik csoportba – a megemlékező torokról szóló énekek. A három csoportba sorolt énekeket bármelyik tor alkalmából énekelhették. Az egyik énekben egy lélek könyörög az Istenhez, hogy az angyalok kíséretével látogasson haza, ahol éppen vele kapcsolatos tort ülnek, egy másikban a haza látogató anya megköszöni fiának, hogy „nem feledkezett meg a napjáról” és szép megemlékezést rendezett tiszteletére. Ezt az éneket az énekesnő egy tragikus szerelemről szóló divatos románc kezdő sorával indítja: „Szaska kertjében kivirágzott az orgona...”²⁷ A románc dallama egy népszerű témáról szól. A megemlékező ének pedig egy szelíd megbékélő dialógusról az anya és fiú között, ami töréshez vezet az ének szerkezete kialakításában.

Tudjuk, hogy a folklórművek lassan, hosszú csiszolás következtében, több mester munkája révén érlelődnek. Például a már említett Szép Józsefről szóló énekek. Egy önálló orosz ének is született ebből: „Negyven zárandok és egy”. A Szent Földre induló zárandokokat az útjuk során meg szoktak hívni a házukba az emberek, és élelemmel, pénzzel látták el az útra. Úgy történt, hogy a Kijevi fejedelem felesége szemet vetett a fiatal zárandokra, amiért a fiatal férfinak halálbüntetés járt. Ő viszont csodával határos módon menekült meg. A férfi méltó magatartása és önuralma közkedve tette az énekeket.

Hogy a megemlékező toron előadott énekek mind értékes gondolattal, érzellemmel vagy eredeti művészi megoldással rendelkeztek volna, nem tudom megítélni. A kutatók is inkább a tények leírására szorítkoznak. Nem vitás viszont, hogy itt egy élő társadalmi szokással állunk szembe. Tudjuk, hogy a régi időkben a hősök temetését nagy tor, katonai párviadalok, vetélkedések kísérték. Most a

²⁴ NOVIKOV 36.

²⁵ TODOROV 1971. 144.

²⁶ REZNYICSENKO 1994 (3), 38.

²⁷ REZNYICSENKO 41.

toron a család, a barátok, ajó szomszédok ülnek le a közös étkezéshez. Rituális ételeket szolgálnak fel, és a nemrég elhunyt, közlőrl ismert és kedvelt emberről beszélgetnek és énekelnek. Ki-ki a legjobb tudása szerint, hiszen mindnyájukat közlőrl érintette az ember halála.

Az antik és a mai vallásos az orosz kultúra sokrétő ismerője Averincev Szergej a keresztény hit hozta új katarziszról beszélt. A keresztények érzelmi világában, szerinte, nagy szerepet játszik az úgy nevezett „könnyes adomány”, mely nem az egyszerű elérzékenyülést vagy megindultságot jelent. Talán „gyerekesnek vagy öregesnek tűnhet fel számunkra”, azonban „több benne a gyöngédség és több a remény is, mint a tragédiákban... A megsebzett szívre megbékélés száll, ... kivilágosodik és megkeményszik az elme is.”²⁸

Irodalom

ASZTAFJEVA Lidia A.

1975 Szravnenije v csasztuskah. In: *Folklor kak iszkusstvo szlova*. 3. sorozat, Moszkva.

AVERINCEV Szergej Sz.

1977 *Ranne – vizantijszkaja poetika*. ABC – kiadó. Moszkva.

BARSZOV Je. B.

1872 *Pricsitanyja Szevernogo kraja*. (Az északi vidék sirató énekei) 1 rész. Moszkva.

BARTHA Elek

1999 *Görög – katolikus ünnepeink szokásvilága*. *Studia folklorisztica és Ethnographica* 41. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi tanszék Kiadványa, Debrecen.

FEDOTOV Georgij P.

1935 *Duhovnyje sztihi Russzkaja narodnaja vera po duhovnym sztiham*. Ymca Press Paris. Gnoris kiadó, Moszkva, 1991.

HUMBOLDT v. Wilhelm

1906 *Gesammelte Schriften. Fünfter Band*. Bahris Verlag, Berlin.

KÁMÁN Erzsébet

2009 Egy orosz virrasztó ének a XX század végéről: az ének érzelmi és költői szimbólumai. In: *Érzékek és vallás*. Szerk. BARNA Gábor. A Néprajzi és Kulturális Antropológia Tanszéke. Szeged.

KRÍZA Ildikó

1991 *A magyar népballada*. *Folklor és ethnographia* 56. Debrecen

2007 *Mélységek könyve*. Orosz vallásos népénekek. Kámán Erzsébet válogatása. Szóhagyomány – sorozat L'Harmattan kiadó, Budapest.

1990 *Néphit, népi vallásosság Magyarországon*. MTA Filozófiai Intézet kiadása Budapest

²⁸ AVERINCEV 1977. 171-177

NEZERENKO N.

1980 Bevezető tanulmány és a temetési rítus leírása. In: *Obrjadovaja Poezija Pinyezsja*. Moszkva.

NOVIKOV Jurij A.

1994 Duhovnyje sztihi sztarooszilov Litvy. In: *Zsivaja Sztarina* 1994/3, 35–37

POTEBNYA Alekszandr A.

1968 *Iz zapiszok po russzkoj grammatike 3 III*, Moszkva.

PROPP Vlaimir Ja.

1976 *Folklór i gyejsztvitel'nosztj*. Moszkva.

REZNYICSENKO Jelena

1994 Pominalnyje sztihi Szmolenscsiny. In: *Zsivaja sztarina* 1994/3, 38–42.

SZMIRNOV Igor P.

1985 Dva tipa recurrencii: poezija vs. proza. In: *Wiener Slawistischer Almanach* Bd. 15, 255–297.

TARANOVSKIJ Kirill

1970 Zvukovaja faktura sztiha i jego voszprijatije. In: *Proceedings of the sixth Congress of Phonetic*. Praha, 883–884.

TODOROV Tzvetan

1971 *Poetique de la prose*. Paris.

ZEMCOVSKIJ I.I

1983 Vvegyenije v verojatosztnyj folklor. In: *Metody izucszenija folklor*. Leningrad, 21–22.

KÁMÁN, Erzsébet

LYRICAL CHARACTER OF RUSSIAN LAMENTS

The topic of this essay is the study of the dirges and lamentations which are performed during funerals in the Russian countryside. The death of a human being is always a social event, in these songs we can see how human relationships rule our society, and it's degree of religiousness, which Georgij Fedotov calls the theological intuition of the people.

These lamentations – as the part of the ancient ritual poetry – are using antique mythological symbols. The songs I study in my essay were recorded and published ten to twenty years ago in Russian villages and I am particularly interested in the ways of their representation of lyrical narration.